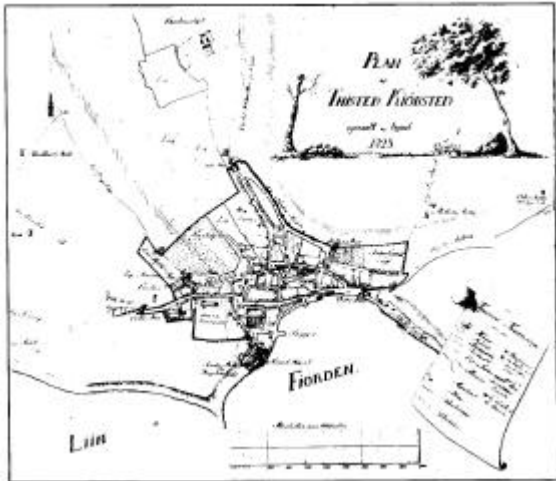

Hovedstad og provinsby

- om Thisted i 1800-tallet

Af HANNE MATHIESEN, Thisted Museum

Thisted Museum har i vinteren 1984-1985 nyopstillet de dele af de permanente samlinger, der belyser Thistedes historie. Med udgangspunkt i årene omkring 1850 beskrives forholdene igennem hele 1800-tallet, da byen gennemgik en række betydningsfulde forandringer.

"Plan over Thisted Købstad, opmaalt og tegnet af E. Langeland 1823", der var toldinspektør i Thisted 1806-1830.

Thisted var ikke alene landsdelens købstad, den var også amtets hovedstad, og embedsmandsfamilierne satte deres præg på byens sociale liv. En anden dominerende gruppe var købmændene; de drev, som de foregående århundreder, deres privilegerede handel. Fra tid til anden dukkede deres gamle strid¹⁾ med skudekipper ved vestkysten op igen, men i det store hele havde de to handelsformer tilpasset sig hinanden. De almindelige opgangstider i Danmark i 1700-tallet havde også bragt velstand til Thy, og i de store landboreformers tid oparbejdedes både på landet og i byerne betydelige formuer, der naturligt førte til fremme af handel med landejendomme og købmandsvarer.

Land og by

Thisted lå med sine toldgrænser som en lille, isoleret enhed mod det omgivende land. Al vareudveksling mellem land og by skulle fortolkes efter nærmere fastsatte regler,²⁾ og der fortælles mange muntre anekdoter om, hvorledes både thyboer og bønderne forsøgte at omgå reglerne.³⁾ Ved byens indfaldsveje var der opsat bomme og stationeret betjente, der havde til opgave at opkræve de pligtige gebyrer. Da der kom mange til byen for at handle, kunne der somme tider ligefrem være trangsel ved bommene.

¹ G. Krogh-Jensen: Den Thylandske skuddefart, 1967, og J. Hvidtfeldt: Skudehandelen idet 17. århundrede i: Jydske samlinger, 5. rk. 2. bd., 1935-36.

² R. Svalgaard: Om "poconsomtionen" i Thisted, i: Historisk årbog for Thisted amt, 1966.

³ P. L. Hald: Af Thisted købstads historie, i: Historisk årbog for Thisted amt, 1924, s. 182-83.

Foruden købmandsgårdenes landbrug havde mange andre af byens borgere et avlsbrug sammen med deres øvrige erhverv. Alle gårdene lå inde i byen, mens markerne var uden for bygrænsen. Morgen og aften blev kreaturerne drevet igennem byen, og møddingerne var med til at fremkalde en særlig stemning af landlighed og provins.

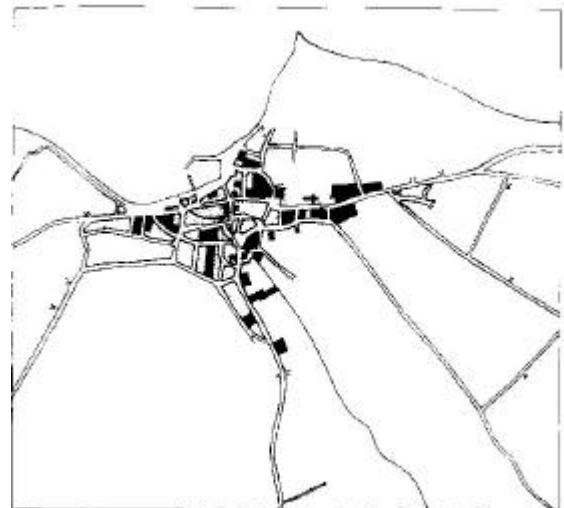
Ved århundredets begyndelse rummede byen 1068 sjæle. De var beskæftiget med mange forskellige former for håndværk - fra de nødvendige: tømrer, snedker, sadelmager, rokkedrejer, skomager, smed til de lidt mere luksusbetonede som parykmager, guldsmed, handskemager og kobbersmed. En del levede af forefaldende arbejde, og nogle fik almisse.

Købmændenes by

Ved byens indfaldsveje boede købmændene, mens de mange embedsmandsfamilier især boede i "den indre by". Det var de store købmandsgårde med deres anselige avlsbrug, der satte deres dominerende præg på bybilledet. Neden for kirken på byens Store Torv lå det nye rådhus med arrest, som var opført i 1803.

Store Torv 1830, malet af Martinus Rørbye. Midt i billedet ses rådhuset fra 1803, til venstre Brinkmanns gård og til højre præstegården.

Thisted købstad 1850. De sorte felter viser købmandsgårdenes beliggenhed i byen.

Byens udstrækning var ikke så stor på det tidspunkt: Ved Frederiksgade lå Vester Bom, Nørre Bom lå, hvor nu Nørre Allé begynder, Øster Bom stod, hvor Aalborgvej og Strandgade mødes, og toldgrænsen forløb langs Kronborgvej. Sønder Bom har stået på det nuværende havneterræn.

De fleste større købmandsgårde lå i Vestergade. Det var den vej, bønderne fra de frodige, kornavlende Midtthj kom til staden.

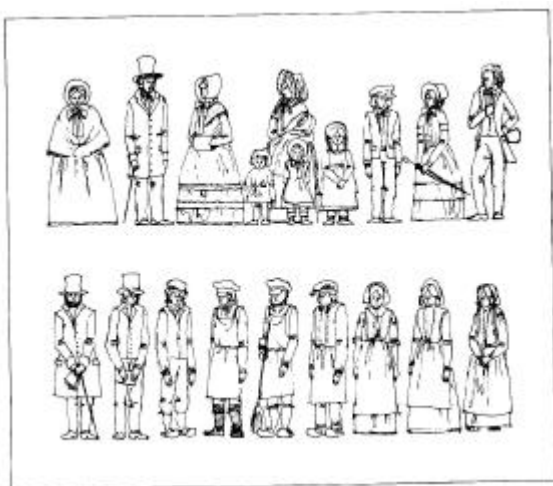
Nørregade var den vigtigste indfaldsvej for de folk, der kom fra skudehandelspladserne Klitmøller, Hansted og Vigsø. I Nørregade boede der også flere smede, måske en følge af importen af jern fra Norge.

I Nørregade boede gennem mange år købmand Gudich Momtoft. Han fik borgerskab i Thisted i 1825, hvor han først lejede sig ind i købmand Smiths lokaler ved Nørre Bom. Siden flyttede han til Nørregade 34. I hans vindue stod "den hvide hest", som kom til at virke som forretningens vartegn og var kendt af hvert barn i byen. Momtoft var en succesrig købmand og drev en omfattende handel.⁴⁾

Østergades købmænd havde især handel med bønderne fra de store gårde få kilometer øst for Thisted og fra de kvægavlende dele af Hanherred.

Skønt der var stor ensartethed i vareudvalget hos købmændene i de tre gader, var der dog taget hensyn til specielle behov hos kundekredsen. Det var reglen, at man fast handlede i den samme købmandsgård, når man havde ærinde i købstanden, og der knyttedes bånd af gensidig økonomisk forpligtigelse mellem købmand og kunde. Det var et tegn på tillid, at kunden altid lod lidt gæld stå. At betale hele sin gæld blev opfattet som en uvenlig handling.

Det var af betydning for købmandsgårdens forhold til kundekredsen, at købmanden selv eller hans betjente kom fra oplandet og havde slægtninge der. Også på den måde knyttedes båndene tættere mellem købmand og kunde.

En købmands husstand 1850 kunne se således ud: øverst fra venstre: købmandsenken, købmanden, hans hustru, husjomfruen, spæde og næsten voksne børn. Nederst fra venstre: handelsbetjent, handelslærlingen, karle og tjenestepiger. (Tegning: Per Kohrtz Andersen).

De forskellige aktiviteter, der foregik i en købmandsgård, krævede mange folk. Dels skulle

avlsgården passes, dels var der til stadighed noget at gøre i pakhusene, på kornlofterne og i saltkældrene. Butikken havde ud over den store handel med bønderne også de daglige forretninger med byens borgere. De, der ikke havde et landbrug, måtte købe mælk og mel. Alle købte kaffe og krydderier.

Hos købmandsfamilien gik det nogle steder ganske jævnt for sig, andre steder anlagde man den fine borgerlige stil og omgikkedes byens og amtets embedsmænd.

Inden for denne kreds skete det også, at købmænd og embedsmænd kom i familie, når deres børn giftede sig. Det er især blandt disse familier, man skal finde byens elite og igangsættere i den periode, da byen oplevede sin store vækst.

Der boede mange mennesker i købmandsgårdene. I en af de store gårde i byen⁵⁾omfattede husholdet i 1850 købmandsfamilien selv på otte personer og desuden en handelsbetjent, en handelslærling, fire karle, tre tjenestepiger og en husjomfru. De boede allesammen hos købmanden. Ofte havde man også logerende. Slægtninge eller kunder på landet sendte deres børn til skolegang eller konfirmation i købstaden, og forældrene kunne vide sig trygge ved, at børnene var i det gode selskab.

Købmand og købmandsgård

En købmand havde en lang uddannelse bag sig, inden han kunne løse borgerskab og begynde selvstændig handel.

Han begyndte som lærling i en købmandsgård. Ofte blev han sendt til udenlandske handelshuse for dér at blive oplært i de internationale handelsforhold. Måske blev han siden handelsbetjent i en købmandsgård, hvor købmandsenken drev forretningen ved en bestyrer. Så kunne han måske på et tidspunkt købe gården, eller han kunne gifte sig med købmandsenken - eller hendes datter - og ad den vej overtage forretningen. På denne måde kunne mange købmænd starte deres karriere med en fast kundekreds og en velrenommeret forretning.

Købmandsgårdene var store bygningskomplekser. Dels rummede de gårdens eget landbrug, og dels var de indrettet til oplagring af de opkøbte varer. I de store pakhuse kunne være oplagret finere kolonialvarer, vin, salt, skind, huder, tømmer, tjære, tovværk og andre grovvarer.

(Tegning: Per Kohrtz Andersen)

Komhandelen udgjorde grundstamme i lagret hos de store købmænd, og de indkøbte kornsorter oplagredes på kornlofterne. Noget af byggen forarbejdedes til malt. Købmandsgårdene bryggede selv øl til salg, men malten

⁴ T. Balle: Historien bag Momtofts hvide hest i Thisted Museum, i: Historisk årbog for Thisted amt, 1965.

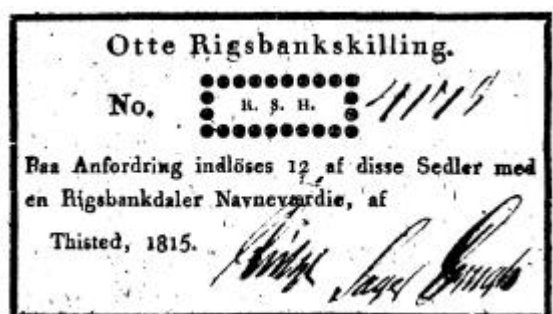
⁵ Folketælling for Thisted købstad 1850.

kunne også sælges til hjemmebrygning. Der blev desuden fremstillet brændevin hos flere af købmændene, og nogle af dem havde også bageri. En købmandsgård havde ret til udskænkning af øl og brændevin til kunderne, og på en travl dag, når mange kom ind fra landet, var købmandsgården en vrimmel af liv og aktivitet. I gårdsrummet stod vognene parkeret, hestene var sat på stald, og store og små bønder samledes ved butikkens borde, så det kunne ligne hele værtshuse.

Handel var naturligvis det vigtigste formål med byturen, med det betød også meget at møde bønder fra andre egne af Thy. De store markedsdage såvel som de almindelige købstadsrejser var lejligheder, hvor man kunne høre nyheder om prisdannelser og afsætningsforhold for landbrugsvarer foruden om mange andre ting.

Embedsstanden

Ved århundredets begyndelse hed amtmanden Niels Ferslev. Han var i Thisted 1793-1803 og huskes blandt andet for den fremragende måde, hvorpå han organiserede opkøb og udskibning af korn til Norge i krigsårene efter 1801⁶).

Privat pengeseddel, 1815. Underskrevet af Rørbye, Sager og Høgh.

Den stadigt tilbagevendende sandflugt i Thy, der var til stor skade for landet, fik regeringen til at sætte ind med forskellige former for dæmpningsforsøg. Som øverste embedsmand i disse arbejder stod en "sandflugtskommisair". Både kommissæren for Thy og for Vester Hanherred boede i købstaden.

I 1805 kom amtmand Gerhard Faye⁷) til Thy. Lige til 1843 velsignede han byen og landsdelen med sine mange initiativer til befolkningens oplysning, vejnettets udbygning, landbrugets fornyelse og handelens fremme. I hans embedsperiode fik byen et af de anlæg, der den dag i dag er til glæde for dens borgere: plantagen Christiansgave. Amtmandindens nevø, maleren Martinus Rørbye, besøgte Thisted i 1830 og gik med amtmanden i anlægget. I sin dagbog har han noteret:

"Den 17. gjorde jeg om Formiddagen en Tour omkring i den herværende Plantage med Oncel; man seer alle Slags indenlandske Træer kan trives i Thy, da her er den frodigste Væxt. Det heele Anlæg geraader virkelig Oncel

til stor Hæder, saavel fra Umagens som Smagens Side. Han gider også gierne berørt, hvad der staar i Forbindelse hermed, da han altid har interesseret sig meget for Thy"⁸).

Amtmandens interesse for plantningssagen og havebruget deltes af hans amtsforvalter Car. Caroc⁹), som på arealet mellem Kastet, Munkevej og Kronborgvej anlagde en plantage og have, hvis spor endnu kan ses ved ejendommen "Carocsminde"¹⁰).

Danmarks engagement i Napoleonskrigene førte til statsbankerotten i 1813 med deraf følgende kaos i finanssystemet. Allerede under krigen var der opstået knaphed på skille mønt, og det blev derfor tilladt visse private at udstede pengesedler på mindre beløb. Det var naturligvis en forudsætning, at disse personer var så velfunderede, at de til enhver tid ville kunne indløse sedlerne igen. I Thisted havde tre personer denne ret, nemlig kaptajn og branddirektør G. F. Rørbye, byskriver Høgh og distriktslæge Sager¹¹).

Jes Lützhøft, 1771-1838. Byfoged i Thisted og herredsfoged i Hillerslev herred 1813-1838. Han købte først en ejendom på Store Torv, men boede fra 1833 i ejendommen Østergade 7.

I mange år mærkedes endnu eftervirkningerne af disse forvirrede tilstande. For endelig at få bragt orden i finanssituationen og lånevirkksomheden i amt et arbejdede amtmand Faye, sammen med de øvrige embedsmænd, for at etablere et pengeinstitut, og i 1829 dannedes Sparekassen for Thisted Amt, hvor byfogeden, kancelliråd Jes Lützhøft til sin død i 1838 sad som ledende person i direktionen¹²).

Jes Lützhøft var en beskeden og overordentlig retlinet mand, der virkede i samme ånd som Gerhard Faye og amtsforvalteren.

⁶ Om Thy under Napoleonskrigene kan bl.a. læses i: Poul Christensen: Vigsø og krigen mod englænderne i Historisk årbog for Thisted amt 1970 og H. Bygholm (red.): Skuder og skippere fra Klitmøller, 1983.

⁷ Om amtmand Faye kan læses i Historisk årbog for Thisted amt 1925, 1958, 1981 og i Chr. Heilskov: Mindeblade om Gerhard Faye, amtmand og digter, 1925.

⁸ Maleren Martinus Røbys rejsedagbog 1830. Ved Georg Nygaard, udg. af Kunstforeningen i København 1930.

⁹ Chr. Caroc var amtsforvalter i Thisted fra 1814-1841.

¹⁰ Det bryggeri, der anlagdes i en del af anlægget i 1840'erne, tillægges fejlagtigt amtsforvalter Caroc. Han forlod byen i 1841.

¹¹ Henry E. Pedersen i: Landet mod Nordvest, II, 1946, s.215.

¹² Hans Holten Lützhøft: Slægten Lützhøft 1-2, 1970.

Hans søn, Hans Ditlev Lützhøft, der ligeledes var juridisk kandidat, søgte først embedsvejen, men efter få år i købstadens tjeneste som sin fars fuldmægtig, blev han strandingskommissær, samtidig med at han drev

H. D. Lützhøft, 1798-1858.

handelsvirksomhed sammen med sin svoger F. C. Bendixsen¹³), der i 1834 grundlagde den tobaksfabrik, som i mange år lå i Skovgade. Deres initiativrige virksomhed, der gjorde dem begge til udenlandske konsulere, var med til at løfte byens handelsstand ud af de provinsielle former. H. D. Lützhøft boede først i Vestergade, men flyttede siden til Østergade, hvor hans købmandsgård også rummede byens "klub".

Foruden gården i Østergade ejede han landstedet "Christianslyst" nord for byen. I 1848 købte han herregården Tandrup i Sydthy, hvor han bosatte sig med sin familie. Han blev valgt til den grundlovgivende forsamling i 1848, og sine sidste år sad han som medlem af landstinget, valgt for Thy¹⁴).

Byens havn

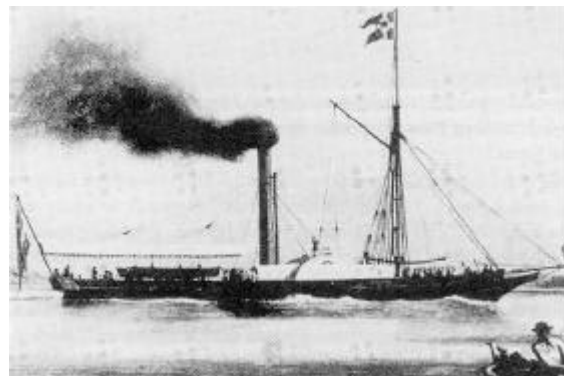
Byens førende personligheder, både inden for embeds- og handelsstanden, virkede sammen for at få bygget en havn til afløsning af den gamle primitive lossebrygge, der lå ved byens sydvestlige fjordkyst. I 1840 blev havnen bygget; det var ved den tid, da vandvejen mod vest var åbnet gennem Agger (og siden Thyborøn) Kanal. Kort tid efter havnens opførelse dannedes et dampskibsselskab, hvis hjuldamper sejlede mellem Thisted og de øvrige fjordkøbsteder foruden på engelske havne¹⁵).

Dampskibssejlad

Da kong Chr. VIII i 1842 var på rejse i Jylland og besøgte Thisted, forelagde Agent Lützhøft planerne om at anskaffe et dampskib til Limfjordssejlad. Den nødvendige kapital blev skaffet ved aktietegning, og majestæten trådte ind i selskabet ved at overtage 50 aktier. Sommeren 1843

påbegyndtes sejladsen med hjuldamperen "Hebe", der ejedes af "Actie-Dampskibsselskabet Liimfjorden". Der var stor glæde over denne nye mulighed for regelmæssig kontakt med de øvrige Limfjordsbyer og via Aalborg endvidere med København.

"Hebe" og det konkurrerende Aalborg-skib "Liimfjorden", gav folkene ved fjorden hidtil ukendte muligheder for at aflægge hinanden besøg, og det forekom, at skibene benyttedes til lystsejlad.

Hjuldamperen "Hebe". Da den var blevet solgt ved auktion i Thisted i 1846, kom den til at sejle i vadehavet, til tider som kongeskib, som det ses af splitflaget på dette billede, der stammer fra 1847. Udsnit af maleri i Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg.

F.eks. var "Liimfjorden" i juli 1846 på en rejse med 80 passagerer fra Løgstør til Thisted, "under gunstige hilsener og kanonsalut fra skib og land løb dampskibet ind i havnebassinets". Efter nogle timers ophold forlod "de vakre gæster" atter byen, hvor en "talrig folkemængde" tiljublede de bortdragende med tak for visitten og ønskede en snarlig gentagelse med et længere ophold, som Berlingske Tidende skrev 20.juni 1846¹⁶).

Selvom interessen for dampskibene var stor, kunne økonomien ikke bære, og sejladsen gav direkte underskud, hvorfor "Hebe" blev solgt på auktion i april 1846 og forsvandt fra Limfjordssejlad. Også "Liimfjorden" havde lidt store tab og indstillede sejladsen. I Thisted følte man sig pludselig hensat "til en af de mest bortfjernede dele af riget", som avisen skrev¹⁷). Først i 1851 blev den lille hjuldamper "Odin" indsat i fast rutefart, og endelig i 1852 indsattes postdampskibet "Liimfjorden" i fast fart mellem Aalborg og de vestlige Limfjordsbyer; siden kom der andre skibe til. Da Løgstør-kanalen åbnedes i 1861, blev det muligt at sejle fra Thisted til København uden at skulle skifte til større skib i Aalborg.

Opgangstider

Det blev i 1840'erne, Thisted oplevede sin egentlige opgangstid, men allerede i slutningen af 1820'erne havde to handelsmænd set, at der var grundlag for at etablere manufakturhandel i byen.

Stof og tøj var oprindeligt varer, der førtes til byens markeder på de store torvedage af købmænd og handlende udefra.

J. Gr. Brinkmann, der var født i Westphalen, giftede sig i 1829 med købmandsken Kirstine Haarup i den store gård på torvet. - Det blev begyndelsen til en

¹³ F. C. Bendixsen (1803-1872) var engelsk, fransk, hollandsk og spansk konsul. Han tildeltes den spanske Isabellaorden og blev spansk adelsmand.

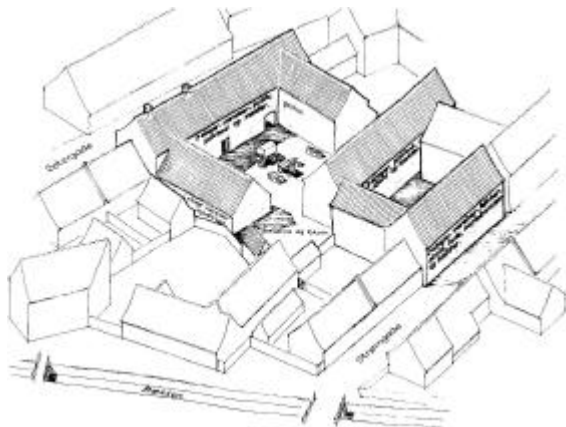
¹⁴ Hans Holten Lützhøft: Slægten Lützhøft 1-2, 1970.

¹⁵ P. L. Hald: Af Thisted købstads historie i: Historisk årbog for Thisted amt 1924, s. 98-99.

¹⁶ Her citeret efter H. Munchaus Petersen: Planmæssig ankomst, 1983.

¹⁷ Thisted Amtsavis 11/2 1847.

hundredårig manufakturhandel, der i lange tider taltes blandt byens rigeste virksomheder¹⁸).

P. C. Nordentofts gård i Østergade.
(Tegning af Per Kohrtz Andersen).

Ignatius Werner kom til byen fra Aalborg. Han havde besøgt Thisted mange gange på markedsdage og set, at der var grundlag for at etablere en forretning med manufaktur og damesko. Han købte en gård ved Store Torv, og i 1830 etablerede han byens første hotel. I en bekendtgørelse i avisen for 12. januar 1830 bekendtgjorde byfogeden:

”At Kjøbmand Wærner her i Thisted er forundt Kongelig allernaadigst Bevilling til at drive Gjæstgiverie i hans iboende Gaard, beliggende på denne Bys store Torv, og at Reisende som ankomme hertil Byen, fra nu af hos ham kan erholde Logis og Beværtning, det bliver herved til Efterretning for alle Vedkommende, bekendtgjort.
Lützthøft.¹⁹)

Werner drev en særdeles nuanceret handel, idet han opkøbte huder og skind, solgte gravsten for en Aalborg-stenhugger, solgte patent-gødning til landbrugerne og drev en stor en-gros vinhandel. I 1840'erne anlagde han et farveri og presseri samt et bomuldsværeri, og endelig etablerede han et stort brændevinsbrænderi²⁰), foruden at drive et anseligt landbrug på ejendommen ”Wilhelmsborg”. Han engagerede sig igennem mange år i byens offentlige liv og i de mange foreningers virke.

En anden fremtrædende købmand, P. C. Nordentoft²¹), kom fra Klitmøller. Han var søn af skudskipper C. P. Nordentoft og havde gennem en årrække deltaget i Norges-handelen.

Handelsaktiviteten udvidedes til at omfatte Hamburg/Altona og Riga foruden København og engelske havne, hvilket førte til import af flere varettyper.

I Klitmøller blev rammerne efterhånden for snævre for den betydelige handel, og i 1836 købte Nordentoft købmand Peder Holms gård i Østergade.

Udover de gængse købmandsvarer udgjorde huder, uld, smør, voks, havre, byg og ærter hovedemnerne for eksporten, mens han især indførte træ, jern, salt, klipfisk, kaffe og mursten.

Nordentoft opbyggede en blomstrende forretning med flere skibe i søen, men i 1851 måtte han på grund af sygdom overlade driften af købmandsgården til sine sønner, Anders og Christian. Handelshuset omdøbtes til P. C. Nordentoft og Sønner. Samtidig købte han 130 tdr. land jord to km. øst for byen, hvor han lod opføre ejendommen ”Petersrolighed”²²). P. C. Nordentoft var en karakteristisk personlighed i tiden: driftig i handelssager og initiativrig i byens anliggender. Han havde et stærkt nationalt sindelag og tog aktivt del i den sociale velgørenhed.

P. C. Nordentoft var ikke den eneste skudskipper, der valgte at flytte ind fra kysten. I 1842 opgav Chresten Jacobsen²³), der boede i Ræhr på Hanstholmen, at fortsætte med sandskuddefarten fra Vigsø. Han flyttede til Thisted, hvor han købte et lille hus i Skolestræde og tog borgerskab som skipper og handelsmand.

Det var omtrent på denne tid, han begyndte at sejle på England foruden på Norge ligesom så mange af de andre skudskipper. De solgte først og fremmest korn til England og hjemførte bl.a. stenkul og salt. Siden udvidedes sejladsen yderligere til andre udenlandske havne, som f.eks. Hamburg og Riga. Chresten Jacobsen var en driftig handelsmand, og han ejede i 1855 tre skibe. Allerede i 1848 ophørte han med selv at føre skib og helligede sig helt handelen fra den gård, han lod opføre ved havnen i Thisted.

I de store tilbygninger havde han oplag af skibsmateriel. Jacobsen var en hyppig køber ved strandingsauktioner på kysten, og de ting, han på den måde opkøbte, drev han handel med.

De store bygninger rummede desuden avlslængerne til Jacobsens landbrug. Som led i de mange aktiviteter drev han et udsalg af frisk mælk fra egne stalde, ligesom han solgte af den gødning, der kom af kreaturholdet.

Jacobsens jorder lå på den nordre side af byen, på den anden side af Kastet. Morgen og aften kunne man derfor se hans kreaturer blive drevet ind gennem hele byen, ligesom det også forekom, at han selv kørte læsset med gødning ud.

Foruden at drive rederi og skibsprovianteringshandel var Chresten Jacobsen en stor avlsbruger med 23 køer og fire heste. Han købte desuden en gård i Storegade, hvorfra han drev et brændevinsbrænderi, og han ejede nogle huse med udlejningsboliger. I 1875 var han medstifter af ”Jernstøberiet og Maskinfabrikken Thy”. Chresten Jacobsen var blandt de 15 største skatteydere i byen, og han var også af andre grunde en markant person i datidens Thisted. Han døde i 1897, 83 år gammel²⁴).

Handelsflåden

Den tiltagende søværts handel førte til et naturligt behov for at etablere en toldbod ved havnen. Den opførtes 1840-1841²⁵) og stod, til den i 1885 afløstes af en ny og større bygning.

Sejladsen på Thisted var stadig tiltagende, efter at havnen var bygget, og i året 1851 blev den således anløbet af ikke færre end 499 skibe. Thistedes egen handelsflåde

¹⁸ Forretningen ophørte og bygningen blev revet ned i 1936.

¹⁹ Her citeret efter Historisk årbog for Thisted amt, 1941, s. 111.

²⁰ Henry E. Pedersen: Agent Werner i: Historisk årbog for Thisted amt, 1941.

²¹ Johan Nordentoft: Optegnelser om slægten Nordentoft, 1940.

²² Senere blev ejendommen blot kaldt ”Rolighed”.

²³ Chresten Jacobsen var far til digteren og naturvidenskabsmanden J. P. Jacobsen (1847-1885).

²⁴ Søren Hallar: J. P. Jacobsens hjem og barndom, 1950.

²⁵ Bent Jensen: Toldere ved hav og fjord, 1982.

øgedes ligeledes. I 1840 var der 14 skibe hjemmehørende i byen; i 1845 39 på ialt 429½ commercelæst, i 1865 54 på tilsammen 861 commercelæster, mens der o. 1870 var ikke mindre end 65 skibe på ialt 1140 CL (2280 registertons), hvilket gjorde Thisted til Danmarks fjerdestørste søfartsby. Sidenhen blev der investeret i så store skibe, at de slet ikke kunne anløbe Thisted, og der blev tjent mange penge ved oversøisk sejlads med skibe, der var hjemskrevet i Thisted, men aldrig anløb dansk havn.

Bank

Den stigende handelsaktivitet øgede behovet for en bank ved siden af Sparekassen for Thisted Amt, og i 1854 tog byens handelsmænd med P. C. Nordentoft i spidsen initiativ til oprettelsen af Thisted Bank, og i mange år sad han i bankens ledelse. Yderligere et pengeinstitut, Landbosparekassen, sluttede sig til i 1886.

Grænserne falder

Den stærke handelsaktivitet i forening med borgernes frihedskrav, der bl.a. var kommet til udtryk i den nye grundlov af 1849, førte til, at de gamle regler om opkrævelse af af porttold ved byens grænser ophævedes ved lov af 7. oktober 1850. Siden kom 1857 loven om næringsfrihed, der trådte i kraft i 1861, og endelig 1863 blev det muligt at sprænge de snævre rammer om byen, idet kvarteret uden for Vester Bom blev lagt ind under købstadens jord.

Folketallet øges

Byen havde i takt med de tiltagende handels aktiviteter også brug for stadig flere praktiske folk, og antallet af håndværkere og arbejdere steg betydeligt. Det gav et mere sammensat socialt billede end tidligere. Mens selskabslivet således ved århundredets begyndelse prægedes af embedsmændene og de rige købmænd, så kom der med den stadigt voksende borgerstand og de mange håndværkere et stigende behov for loger, klubber og foreninger, der skulle dække byens mangeartede sociale og selskabelige behov.

En række velgørende institutioner tog sig af byens fattige eller mindre velstillede.

I 1866 opstod Thisted Arbejderforening, der blev Danmarks første brugsforening, og måske som et modtræk mod den dannedes Thisted Handelsstandsforening samme år. Arbejderforeningen fik udbredt tilslutning, og efterhånden knyttedes der er bageri (1875), et bibliotek og en sygekasse (1888) og endelig småhaver (1891) til dens virke.

Der stiftedes en understøttelsesforening for trængende håndværkere og industridrivende samt deres enker (1866), og 1882 opførtes foreningens stiftelse i Asylgade. Thisted Håndværkerforening grundlagdes i 1877.

Udtjente søfolk og deres efterladte kunne finde hjælp gennem foreningen "Bombebøssen"²⁶, der fik en afdeling i Thisted i 1860.

Thisted på vej

Byen havde fået sin første avis (Den nordcimbriske Tilskuer, siden omdøbt til Thisted Amtsavis) allerede i 1824, på et tidspunkt, hvor der ellers kun fandtes aviser i jyske stiftsstæder²⁷, og først i 1883 fik den konkurrence fra Thisted Amts Tidende. Thistedes første fagforening var iøvrigt typografernes fra 1881.

I 1844 grundlagdes jernstøberiet²⁸, der beskæftigede 12-15 mand; 1875 stiftedes det konkurrerende "Jernstøberiet og Maskinfabrikken Thy"; 1880 opstod Dampmøllen, 1881 Uldspinderiet, 1889 Thisted Bryghus og i 1893 Andelsmejeriet. Jernbanen var blevet ført igennem fra Struer i 1882, og i 1883 opførtes gasværket. Dermed ændredes gadebelysningen i hele byen! I 1853 havde man som et stort fremskridt opsat et antal søvnige tranlamper, der i 1874 var blevet afløst af de mere moderne petroleumslamper, men først med gaslygterne blev det muligt at færdes sikkert i de forhen så dunkle gader. Elektricitetsværk blev først anlagt efter århundredeskiftet.

Rasmus H. Kruse: Købstaden Thisted set fra den nordøstlige del ved Mellemmøllevej i år 1845.

Da maleren R. H. Kruse i 1852 malede sit billede "Thisted set fra Mellemmøllen", skrev han som bemærkning til billedet:

"Hvem, der kendte Thisted for 40 år siden og nu atter besøgte den, ville næppe genkende byen. Nu hersker travl virksomhed ved havnen, en plads, hvor næppe før en fiskerbåd kunne lægge til, og de mange skibe i havnen vidner om, at handelsånd er vågnet hos byens handelsstand ...? (Det kgl. Biblioteks billedsamling)²⁹).

Hvor aldeles overvældende ville et møde 40 år senere ikke havde været!

Thisted var o. 1890 stadig de store købmandsgårdes by, og der fandtes endnu en del kreaturhold. På de store markedsdage var der stadig livlig trafik til byen, og af købmandsgårdene havde en enkelt endda plads til at tage op til et halvt hundrede vogne³⁰).

Men de mange industri- og håndværk satte nu også deres præg på byen, som ved århundredets slutning oplevede en vældig byggeaktivitet med om- og nybygninger af huse langs byens hovedstrøg og i de nye kvarterer, der tilsammen skulle rumme de ikke mindre end 5421 indbyggere.

²⁶ Fond og stiftelse oprettet 1819 til fordel for gamle søfolk. Der samledes ind i en sparebøsse, dannet af en bombe. Ordet "bombebøsse" kan betegne både selve stiftelsen og indsamlingsbøssen.

²⁷ Henry E. Pedersen: Den første bogtrykker nord for Limfjorden i: Historisk årbog for Thisted amt, 1944.

²⁸ Sv. Sørensen og E. Holm: Udvikling i støbeskeen, 1981.

²⁹ Citeret efter Skudefart og Limfjordshandel, 1974.

³⁰ Henry E. Pedersen i: Landet mod Nordvest II, s. 238.

Allerede i 1840 var det sidste stråtag i byen forsvundet, men husene var stadig lave. Det kunne derfor virke overvældende, da først professor Bindelsbølls store rådhus blev opført i 1853, og siden en række private huse byggedes med både første og anden sal³¹).

Trods de mange omfattende boligrydninger, der har fundet sted i nutiden, er det dog fortsat muligt at gå på opdagelse og finde spor af 1800-tallets blomstringstid i Thisted.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy, Mors og Vester Hanherred 1985, side 36-53).

---

³¹ En del af dette nybyggeri omtales i: Kn. Holck Andersen, J. O. Pedersen og O. Poulsen: Torvene, mennesker og huse i Thisted o. 1900, 1984.